

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

В. І. Довгалюк
кандидат економічних наук,
завідувач сектору економіки
Хмельницького інституту агропромислового виробництва
Національної академії аграрних наук України
(с. Самчики Хмельницької області)

В. Г. Молдован
кандидат сільськогосподарських наук,
старший науковий співробітник,
директор Хмельницького інституту агропромислового
виробництва Національної академії аграрних наук України
(с. Самчики Хмельницької області)

УДК 338.43.02

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Досліджено питання наукового обґрунтування реформ в сільському господарстві, їх законодавчого забезпечення та результативності роботи, проаналізовано відносини між галузями економіки в цілому і в сільському господарстві зокрема, намічено шляхи підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва за рахунок раціональної організації виробництва, спеціалізації, концентрації та кооперації виробництва.

Ключові слова: державна підтримка, ефективність, прибуток, рентабельність.

Аналіз сучасного стану розвитку агропромислового виробництва свідчить про низьку ефективність основних його галузей, наявність значної частини збиткових господарських структур, низькі темпи відновлення матеріально-ресурсного потенціалу, недостатню економічну зацікавленість сільськогосподарських товаровиробників у розвитку суспільного виробництва.

Важливий вклад в забезпечення ефективності сільськогосподарського виробництва внесли такі вчені як П. Т. Саблук, С. М. Кваша, В. Я. Месель-Веселяк, Д. В. Полозенко та інші.

Відаючи належне науковим розробкам зазначених авторів, потрібно відмітити, що далеко не всі питання, ефективності сільськогосподарського виробництва підприємств

є дослідженими. Цим зумовлюється необхідність продовження досліджень, спрямованих на підвищення ефективності виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції.

Беручи до уваги зазначені проблеми, метою цієї статті, з точки зору організаційних заходів, є дослідження питань наукового обґрунтування реформ, їх законодавчого забезпечення та результативності роботи. З економічної точки зору — аналіз відносин між галузями економіки в цілому і в сільському господарстві зокрема, підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва за рахунок раціональної організації виробництва, спеціалізації, концентрації та кооперації виробництва.

Для розуміння проблем сільськогосподарського виробництва на сучасному етапі, згадаємо яким чином відбувалось реформування аграрного сектора економіки.

У сільському господарстві реформування було розпочато після прийняття *18.12.1990 р. постанови Верховної Ради України “Про земельну реформу”*, якою всі землі України оголошено з 15 березня 1991 року об’єктом земельної реформи.

Через рік, *20.12.1991 р., Законом України “Про селянське (фермерське) господарство”* врегульовано категорію приватної власності на землю, а земельні ділянки громадянам України, для ведення селянського (фермерського) господарства, передбачено передавати у приватну власність і надавати в користування.

Законом України *“Про форми власності на землю” (30.01.1992 р.)* поряд із державною, запроваджено колективну і приватну форми власності на землю, які є рівноправними. Декретом Кабінету Міністрів України *“Про приватизацію земельних ділянок” (26.12.1992 р.)*, який мав силу закону України, започатковано приватизацію земель.

У 1995–1996 рр., відповідно до *Указу Президента України “Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям” (08.08.1995 р.)*, здійснено паювання земель, без виділення земельних ділянок у натурі (на місцевості). Проте склалася ситуація, за якої колишні господарські структури в ринкових умовах працювали неефективно, а нових форм господарювання ще не було створено. Необхідно було об’єднати розпайовані землі в межах господарських структур ринкового типу, визначених *Законом України “Про господарські товариства” (27.09.1991 р.)*, до яких законодавець відніс акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, повне і командитне товариства, приватні та колективні підприємства.

Тому Президент України видав *Указ “Про оренду землі” (23.04.1997 р.)*, яким визначено, що дві або більше особи, які мають сертифікати, що засвідчують їхнє право на земельну частку (пай), можуть за власним бажанням передавати в оренду спільну земельну ділянку через уповноважену ними особу, а орендарями можуть бути громадяни України, юридичні особи та ін. Отже, реально стало можливим формувати сільськогосподарські підприємства на основі оренди земельних часток (паїв) і на цій основі створювати нові господарські структури.

Проте ліві політичні сили не сприймали приватної власності на землю, вважаючи, що колгоспи і радгоспи є найкращою формою організації виробництва. Тому був прийнятий *Закон України “Про оренду землі” (06.10.1998 р.)*, який фактично зупинив роботу щодо формування господарських структур ринкового типу, адже у ньому не було передбачено оренди земельних часток (паїв).

Розв’язав цю проблему, прийнятий 3 грудня 1999 року *Указ Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки”*. Цим указом було зобов’язано реформувати протягом грудня 1999 року — квітня 2000 року колективні сільськогосподарські підприємства на засадах приватної власності на землю та майно.

Таким чином, по суті в Україні створено *три форми господарювання* — особисті селянські господарства (господарства населення), фермерські господарства, які в усьому світі довели свою ефективність, а також сільськогосподарські підприємства ринкового типу. За розмірами вони відповідають практиці багатьох високо розвинутих країн світу,

що забезпечують ефективне ведення сільського господарства і мають перевиробництво продукції: перша — японсько-китайській моделі, друга європейській, третя — американській і колишній моделі в Радянському Союзі. Створені в Україні форми господарювання відповідають вимогам різного бізнесу — великого, середнього та дрібного [5, с. 6].

Період реформування сільськогосподарського виробництва, умовно можна поділити на два етапи: перший — з 1991 по 1999 р. — на цьому етапі відбувалось формування нормативно-правової бази, затягування реформ і спад виробництва та другий (з 2000 р.) — після проведення реформ і одержання від них певних позитивних результатів (рис. 1).

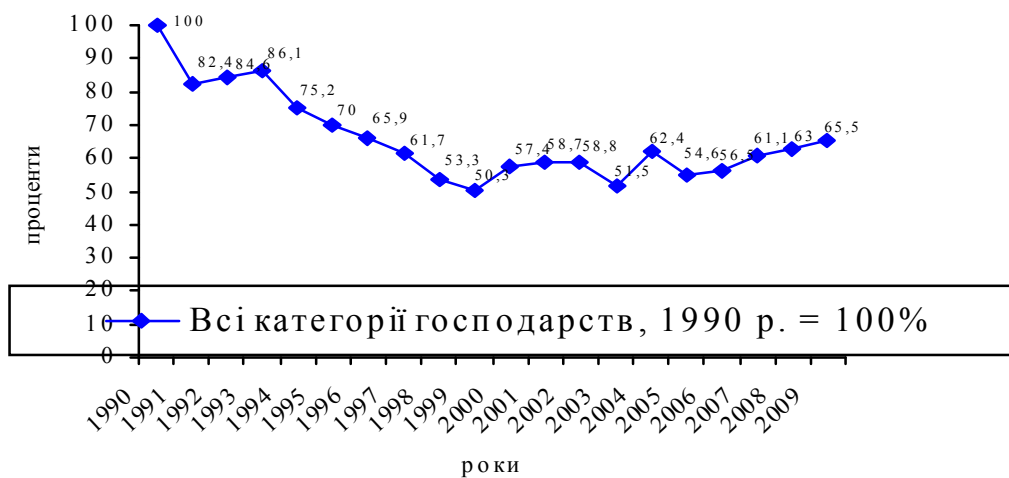

Рис. 1. Динаміка виробництва валової продукції сільського господарства в Хмельницькій області, %

Як бачимо, ще задовго до паювання земель сільськогосподарського призначення (1991–1996 рр.) виробництво сільськогосподарської продукції, в Хмельницькій області, зменшилося на 34,1 %. Отже, причиною спаду було не паювання земель, як на цьому наполягають окремі політичні сили, а навпаки, — стримування цього процесу та несприятлива для сільського господарства цінова політика. Після паювання земель спад виробництва продовжувався і його апогей припадав на 1999 рік. У 1999 році порівняно з 1990 роком виробництво валової продукції, в Хмельницькій області, зменшилося на 49,7 %. Після реформування колгоспів в сільськогосподарські підприємства ринкового типу, розширення землекористування фермерських господарств і господарств населення, виробництво почало поступово збільшуватися і у 2009 році порівняно з 1999 роком приріст валової продукції становив 30,2 %.

Позитивну роль у стабілізації виробництва відіграли особисті селянські господарства. Площа сільськогосподарських угідь у них зросла з 130,3 тис. га в 1990 році до 639,9 тис. га у 2009 році, тобто майже у 5 разів, а виробництво валової продукції відповідно з 2 113,8 млн. грн. і до 2 699,9 млн. грн., або у 1,3 раза (табл. 1).

Таблиця 1.

Розвиток форм господарювання в сільському господарстві Хмельницької області

Показники	1990 рік				2009 рік			
	Всі категорії господарств	у тому числі			Всі категорії господарств	у тому числі		
		с.г. Підприємства	з них фермерські господарства	господарства населення		с.г. підприємства	з них фермерські господарства	господарства населення
Кількість господарств	x	597	0	306600	x	1774	1269	261191
Площа с.г. угідь, тис. га	1568,1	1437,8	0,0	130,3	1463,8	823,9	141,4	639,9
%	100,0	91,7	0,0	8,3	100,0	56,3	9,6	43,7
Виробництво валової продукції, всього, млн. грн.	6397,4	4283,6	0,0	2113,8	4190,4	1490,5	191,3	2699,9
%	100,0	67,0	0,0	33,0	100,0	35,6	4,6	64,4
у т. ч. продукції:								
рослинництва	3247,3	2414,5	0,0	832,8	2793,8	1109,2	156,1	1684,6
%	100,0	74,4	0,0	25,6	100,0	39,7	5,6	60,3
тваринництва	3150,1	1869,1	0,0	1281,0	1396,6	381,3	35,2	1015,3
%	100,0	59,3	0,0	40,7	100,0	27,2	2,5	72,7

Особисті селянські господарства за часи реформування аграрного сектора, коли в сільськогосподарських підприємствах спостерігався значний спад виробництва, забезпечили відносну його стабільність, компенсуючи значною мірою зменшення виробництва в сільськогосподарських підприємствах і в усіх категоріях господарств.

На Хмельниччині, як в цілому і в Україні, створена й розвивається нова форма господарювання — фермерство, яка притаманна передовим країнам світу. В області налічується 1 269 фермерських господарств, які використовують 141,4 тис. га сільськогосподарських угідь, середній розмір кожного 111 га сільськогосподарських угідь. Ця форма господарювання за площею відповідає високоефективній моделі ведення фермерства в Європейських країнах, де середній розмір господарства становить 18 га, у Великобританії — 70, Німеччині — 32, у т.ч. на нових землях (колишня НДР) — 197 га, з яких 20 % землі використовують господарства середнім розміром 714 га і 50 % — 1751 га [1, с. 17]. Проте, слід констатувати той факт, що ця форма господарювання в Україні ще недостатньо розвинена.

Фермерські господарства зменшили виробництво валової продукції проти того рівня, яких забезпечували на цих землях сільськогосподарські підприємства. У 2009 році фермерами в Хмельницькій області вироблено валової продукції 45 % проти виробленої продукції сільськогосподарськими підприємствами на цих землях у 1990 році, тоді як у сільськогосподарських підприємствах 61 і особистих селянських господарствах 142 %.

Є певні пояснення такого стану. По-перше, фермерам надано ділянки із земель запасу, до яких включено найгірші землі, по-друге, вірогідне приховування у звітності виробленої продукції, але працюють ці господарства прибутково.

Аналіз ефективності різних форм господарювання показав, що фермери й особисті селянські господарства мають вищий її рівень (табл. 2).

Таблиця 2.

Порівняльна ефективність виробництва сільськогосподарської продукції в різних господарських формуваннях України, 2006 р. [5, с. 11]

Показники	Сільськогосподарські підприємства	Фермерські господарства	Особисті селянські господарства
На 100 га сільськогосподарських угідь:			
валовий дохід, тис. грн.	27,8	35,4	155,5
у т. ч. прибуток	4,05	18,6	11,8
оплата праці	23,7	16,8	143,7
Валовий дохід на:			
середньорічного працівника, грн.	6244	11248	7185
у т. ч. оплата праці, грн.	5332	5332	5332
на 1 люд.-день, грн.	23,7	42,7	27,3
на 1 люд.-год, грн.	3,44	6,2	3,96

Так, у 2006 році вони одержали прибутку і валового доходу на 100 га сільськогосподарських угідь і на середньорічного працівника більше, ніж сільськогосподарські підприємства.

Отже, висновки про переваги тієї чи іншої форми господарювання робити передчасно, оскільки нетривалим є період їх діяльності, а також не враховано фактор господаря-керівника, від якого значною мірою залежить успіх справи.

Що ж потрібно зробити для підвищення ефективності виробництва?

Першим напрямком є удосконалення цінового механізму. При переході до ринкових відносин, для всіх галузей економіки було створено умови вільного ціноутворення, а для сільського господарства запроваджено орієнтовні ціни, які зростали значно нижчими темпами, ніж на товари і послуги, що споживаються сільським господарством, унаслідок чого виник диспаритет цін не в користь аграріїв (табл. 3).

Таблиця 3.

Наростаючі індекси цін на продукцію галузей економіки України за 1990–2009 роки [1, с. 23]

	1993		1999		2008		2009	
	тис. разів	%	тис. разів	%	тис. разів	%	тис. разів	%
1. Індекс цін реалізації с.-г. продукції сільськогосподарськими підприємствами	1,4	100	95,8	100	294,3	100	313,2	100
у т. ч. : продукції рослинництва	1,9	136	132,1	138	336,7	125	400,1	127
продукції тваринництва	1,2	83	80,8	84	286,3	97	290,3	93
2. Індекс цін продукції харчової промисловості річної	13,3	957	360,4	376	995,4	338	1197,4	382
в т. ч. : м'ясної промисловості	14,2	1019	289,7	302	1073,7	365	1152,1	368
молочної промисловості	14,7	1057	389,1	406	1151,7	391	1433,9	458
3. Матеріально-технічні ресурси промислового походження, що споживаються сільським господарством, щорічний	4,5	321	592,7	618	2356,9	801	2632,2	837
з них: трактори і с.-г. машини	6,5	466	461,7	482	1102,5	375	1407,9	450
автомобілі	14,1	1013	363,4	379	737,7	251	913,3	292
мінеральні добрива та хімічні засоби захисту рослин	7,4	532	458,5	478	2050,1	697	2956,2	944
нафтопродукти	61,9	4444	1451,8	1515	4780	1624	4020	1283

Продовження таблиці 3.

електроенергія	10,5	753	757,7	791	2302,2	782	2303,2	735
паливо (вугілля, газ, дрова)	6,8	488	583,6	609	2247,7	764	2884,0	921

Якщо у 1990 році сільськогосподарський товаровиробник міг придбати за певну суму коштів 8 одиниць технічних засобів, то тепер лише одну.

Отже, причина є не в паюванні земель, за якого селянам повернули землю, після вилучення її у них під час колективізації, а в порушенні закону вартості, коли ціни на продукцію, у більшості випадків, навіть не відшкодовували затрат на її виробництво.

Ряд економістів у галузі макроекономіки, та деякі аграрники, при визначенні ціни на продукцію, не бачать різниці між нормою прибутку і рівнем рентабельності, не піднімають питання про те, що сільське господарство опинилося в нерівних економічних умовах з іншими галузями економіки країни. Ми вважаємо, що ціна має відшкодовувати нормативні затрати і забезпечувати прибутки на авансований у виробництво капітал.

Крім усієї вартості фондів, необхідно також враховувати оборотність капіталу. Якщо в промисловості виробничий цикл становить 3 місяці, у торгівлі — 1 місяць, то в сільському господарстві — 12 місяців. Маючи, наприклад, у кожній галузі по мільйону гривень коштів, при 10 % рентабельності, в сільському господарстві за рік одержать 100 тис. грн. прибутку, тоді як у промисловості — 400 і в торгівлі — 1 200 тис. грн. Тому при визначенні цін на продукцію необхідно застосовувати показник норми прибутку, який враховує оборотність капіталу [5, с. 13]. Ціна у цьому випадку має відшкодовувати затрати і забезпечувати прибутки на середньорічний авансований у виробництво основний і оборотний капітал, а в сільському господарстві включаючи вартість землі.

Такий підхід до ціноутворення дасть змогу забезпечити однакові умови для всіх галузей виробництва і сфер діяльності. Для цього необхідно прийняти Закон України “Про міжгалузеві економічні відносини в економіці України”, проект якого вже підготовлено. Врегулювання цього питання сприятиме створенню галузевих і міжгалузевих об’єднань та асоціацій з виробництва сировини, її переробки і реалізації готової продукції. Поліпшаться відносини з трейдерами й посередниками, які нині одержують надприбутки. Зробити це за теперішніх економічних умов практично неможливо, оскільки прибуткові підприємства не бажають об’єднуватися із збитковими або малоприбутковими.

Крім ціни на продукцію, ефективність аграрного виробництва залежить від державної підтримки аграрного сектора, яка широко застосовується в усіх країнах світу, що цілком справедливо, адже сільське господарство має сезонний характер виробництва й уповільнений термін обороту капіталу. Це усвідомлювали і за радянських часів, коли у 1990 році державна підтримка тваринництва в сільськогосподарських підприємствах була у розмірі 5,5 млрд. крб на рік, що при середньому співвідношенні карбованця до гривні 1:8 становить 44 млрд. грн. Політика держави щодо підтримки аграрного виробництва змінювалася від цілковитої відмови від неї і до поновлення. У 2008 р. сільськогосподарські підприємства України одержали підтримку на виробничі цілі в сумі 4,3 млрд. грн. [1, с. 27–28].

За існуючими даними, світове сільське господарство формує лише 2 % ВВП, а одержує 2,6 % коштів з державних бюджетів. Величина таких субсидій у США сягає 21 % вартості сільськогосподарської продукції, в країнах ЄС — у середньому 50, Швейцарії — 82 % [4, с. 22].

Аналіз державної підтримки сільськогосподарських підприємств Хмельницької області наведено у табл. 4.

Таблиця 4.

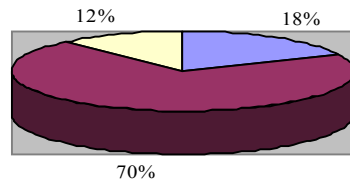
Державна підтримка сільськогосподарських підприємств Хмельницької області у 2009 році, млн. грн.*

№ з/п	Показники	Всього	в т. ч.	
			рослинництво	тваринництво
1.	Отримано коштів:			
	за рахунок бюджетних дотацій	16,3	0,0	5,1
	за рахунок податку на додану вартість	71,1	15,3	55,8
2.	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції і послуг в сільському господарстві	2161,6	1467,8	541,3
3.	Питома вага державної підтримки у виручці від реалізації продукції і послуг в сільському господарстві, %	4,0	1,0	11,3

* Розраховано за даними головного управління агропромислового розвитку Хмельницької облдержадміністрації [2].

Як свідчать приведені дані, величина державної підтримки сільськогосподарських підприємств Хмельниччини, складає лише чотири відсотки вартості сільськогосподарської продукції, що у п'ять разів менше таких субсидій у США, більше дванадцяти разів менше ніж в країнах європейського союзу. Виходячи із цього, напрашується висновок про те, що рівень державної підтримки сільськогосподарського виробництва Хмельниччини, у зв'язку із вступом України до СОТ, потребує суттєвого покращення.

Вимагають перегляду і напрямки надання державної підтримки. Структуру надання державної підтримки, сільськогосподарським підприємствам Хмельницької області зображено на рис. 2.

- Отримано коштів для підтримки виробництва продукції рослинництва
- Отримано коштів для розвитку тваринництва
- Отримано коштів за іншими видами

Рис. 2. Структура надання державної підтримки, сільськогосподарським підприємствам Хмельницької області у 2009 році [2, с. 128]

Сімдесят відсотків державних коштів, сільськогосподарські підприємства Хмельницької області отримали, у 2009 році, на розвиток галузі тваринництва. Таким чином держава намагається спрямувати бюджетні кошти, на підтримку найбільш трудомісткої і збиткової галузі. Однак потрібно відмітити, що рівень такої підтримки бажає бути кращим.

Що стосується організації виробництва, то як свідчить вітчизняна і світова практика, ефективність виробництва зростає з підвищенням його концентрації до певних розмірів.

Високоінтенсивним і ефективним, а, отже, й конкурентоспроможним, може бути тільки спеціалізоване виробництво, де є необхідна матеріальна база, досвідчені кадри,

застосовуються сучасні технології виробництва продукції рослинництва і тваринництва. Тому встановлення раціональних розмірів — важлива складова організації й підвищення ефективності виробництва.

Від розміру сільськогосподарських підприємств залежить і ефективність виробництва. Проведене нами групування сільськогосподарських підприємств, за розмірами сільськогосподарських угідь, дає змогу визначити раціональні розміри підприємств, за яких одержують більше прибутків, при високому рівні рентабельності (табл. 5).

Таблиця 5.
Залежність прибутковості сільськогосподарських підприємств від розмірів у зоні Лісостепу за 2008 р. [1, с. 47]

Групи за площею сільськогосподарських угідь, га	Кількість господарств у групі	Припадає с.г. угідь на 1 господарство, га	Прибуток від с.г. діяльності, тис. грн.		Рівень рентабельності, %		
			на 1 господарство	на 100 га	с.-г. продукції	у т.ч. рослинництва тваринництва	
Без землі	129	0	323		16,8	44,2	11,1
до 250	389	105	191	182,2	4	8,4	2,2
251–500	326	378	147	39,	10,6	18,4	–0,4
501–1000	628	746	128	17,1	8,3	12,8	–2,3
1001–2000	1111	1434	562	39,2	18,9	22,0	11,5
2001–3000	508	2418	598	24,7	11,1	17,4	–4,2
3001–4000	253	3456	1316	38,1	15,7	17,6	11,5
4001–5000	111	4460	960	21,5	7,4	9,8	3,1
5001–6000	64	5463	644	11,8	4,2	6,2	–2,5
6001–8000	78	6907	3879	56,2	21,6	24,9	6,6
8001–10000	35	8790	2306	26,2	9,3	15	–8,0
10001–15000	34	11620	3379	29,1	10,3	12,5	1,0
15001–20000	10	17127	824	4,8	1,8	2,7	–26,4
понад 20000	18	45912	14002	30,5	13,9	20,1	–14,7
Лісостеп	3694	2007	653	32,5	12,2	16,6	2,5

Найвищого рівня рентабельності — 21,6 % одержують господарства, площа сільськогосподарських угідь в яких становить від 6 до 8 тис. га. Однак таких господарств небагато, лише 78 у зоні Лісостепу і займаються вони як правило лише рослинництвом. Найбільш чисельна група господарств (1 111) це господарства, які обробляють від 1 000 до 2 000 га сільськогосподарських угідь і рівень рентабельності в яких складає 18,9 %, в т. ч. рослинництва 22 % і тваринництва 11,5 %.

Найвищої ефективності виробництва молока (табл. 6) досягають на фермах із поголів'ям від 300 до 800 корів. Рівень рентабельності молока, в господарствах, які утримують від 450 до 600 голів корів, складає 16,4% без дотацій, та 48,6% з дотаціями. Виробництво молока на фермах де утримують до 150 корів, є збитковим, а таких господарств, у зоні Лісостепу, більше половини (53% від загальної кількості).

Таблиця 6.
Залежність ефективності виробництва молока від поголів'я корів у сільськогосподарських підприємствах Лісостепу, 2008 р. [1, с. 49]

Групи за поголів'ям корів, голів	Кількість господарств	Поголів'я, голів	Площа с.г. угідь, га	Виробництво молока, ц		Надій від 1 корови кг	Повна собівартість 1 ц, грн.	Ціна 1 ц, грн.	Рентабельність, %	
				на 1 господарство	на 100 га с.г. угідь				без дотацій	з дотаціями
До 50	282	27	1442	689	48	2584	184	159	–13,2	2,1

Продовження таблиці 6.

51–150	473	98	1784	2556	143	2600	177	169	-4,7	17,2
151–300	357	219	2546	6990	275	3191	170	174	2,4	27,2
301–450	143	370	4505	14854	330	4012	166	183	10,3	39,4
451–600	77	510	3960	20722	523	4065	153	179	16,4	48,6
601–800	47	701	5422	32458	599	4628	155	178	14,7	49,8
понад 800	41	1317	14932	61300	411	4655	184	189	2,8	30,2
Лісостеп	1420	219	2800	8209	293	3744	169	180	6,3	34,2

З виробництва м'яса великої рогатої худоби (табл. 7), вищого ефекту (менше збитків) досягають на фермах з поголів'ям 800–1200 голів. Рівень рентабельності виробництва яловичини, з дотаціями, в них складає 8,1%. Слід зазначити, що ферми з поголів'ям понад 2 000 голів, яких до того ж в Лісостепу небагато, досягли кращих результатів (рівень рентабельності з дотаціями, — понад 26 %).

Таблиця 7.

Залежність ефективності виробництва яловичини від поголів'я ВРХ у сільськогосподарських підприємствах зони Лісостепу, 2008 р. [1, с. 51]

Групи за поголів'ям ВРХ, голів	Кількість господарств	Поголів'я голів	Площа с.г. угідь, га	Одержано приросту, ц		Середньодобовий приріст, г	Повна собівартість 1 ц, грн.	Ціна 1 ц, грн.	Рентабельність, %	
				на 1 господарство	на 100 га с.г. угідь				без дотацій	з дотаціями
До 100	500	42	1399	57	4,1	367	1094	786	-28,2	-18,3
101–300	475	187	1861	255	13,7	373	1086	791	-27,1	-12,7
301–500	253	389	3431	592	17,3	417	1097	846	-22,9	-4,4
501–800	168	625	2986	922	30,9	404	1076	819	-23,9	-4,1
801–1200	92	943	4659	1613	34,6	468	1067	865	-18,9	8,1
1201–1500	30	1345	4720	2195	46,5	447	1117	869	-22,2	-3,0
1501–2000	36	1723	6391	2913	45,6	463	1212	900	-25,7	-2,4
2001–2500	11	2237	9977	3890	39,0	476	923	908	-1,6	33,8
понад 2500	23	3556	15898	6999	44,0	539	954	898	-5,9	26,2
Лісостеп	1588	383	2663	615	23,1	439	1078	847	-21,5	-0,4

Вищої ефективності вирощування свиней досягають ферми з поголів'ям від 6 до 10 тис. голів (табл. 8).

Таблиця 8.

Залежність ефективності виробництва свинини від поголів'я свиней у сільськогосподарських підприємствах зони Лісостепу, 2008 р. [1, с. 53]

Групи за поголів'ям свиней, голів	К-сть господарств	Поголів'я, голів	Площа ріллі, га	Одержано приросту, ц		Середньодобовий приріст, г	Повна собівартість 1 ц, грн.	Ціна 1 ц, грн.	Рентабельність, %	
				На 1 господарство	на 100 га ріллі				без дотацій	з дотаціями
До 100	808	43	1459	29	2,0	184	1709	1072	-37,3	-32,5
101–300	472	185	2231	144	6,5	214	1399	1148	-18,0	-8,0
301–500	184	395	2474	360	14,5	250	1296	1174	-9,5	4,5
501–1000	157	675	2957	748	25,3	304	1113	1205	8,3	29,4
1001–2000	79	1386	5755	1657	28,8	328	1093	1173	7,4	29,9
2001–4000	31	2771	9282	3895	42,0	385	1047	1184	13,2	40,5
4001–6000	8	5034	5050	7986	158,2	435	1001	1159	15,8	48,5
6001–10000	7	7567	1458	13137	900,8	476	1017	1223	20,3	47,0
10001–15000	4	13351	4398	28518	648,4	585	1241	1167	-6,0	27,0

Продовження таблиці 8.

понад 15000	4	32775	14932	56416	377,8	472	1393	1238	-11,1	14,5
Лісостеп	1754	441	2293	583	25,4	362	1212	1188	-2,0	21,0

Нами визначено раціональні розміри фермерських господарств залежно від комплектації технічними засобами, за яких досягається найвищий коефіцієнт комплексного їх використання. Так, при використанні тракторів типу МТЗ і ПМЗ раціональний розмір фермерського господарства зернового, зерново-бурякового, молочного-м'ясного і свинарського типів спеціалізації становить 350–400 га ріллі, а при використанні тракторів типу Т-150, МТЗ та ПМЗ — 900–1000 гектарів.

В особистих селянських господарствах оптимальними, підтвердженими практикою господарювання є утримання корів по 4–5 голів, відгодівельного поголів'я ВРХ — 5–10; свиней 15–20 голів. За таких умов ефективність виробництва не нижча, ніж на великих фермах і комплексах. Досягнення такого рівня концентрації дасть змогу значно збільшити виробництво продукції і підвищити її ефективність [1, с. 33].

Підсумовуючи вищезгадане, можна зробити такі висновки:

— з організаційної точки зору аграрна реформа була науково обґрунтованою, законодавчо врегульованою і практично здійсненою;

— створені три форми господарювання за розмірами відповідають світовим моделям виробництва: сільськогосподарські підприємства — американській та колишній радянській; фермерські господарства — європейській, а особисті селянські господарства — японській та китайській моделям;

— з економічної точки зору, сільське господарство, через неврегульованість цінової політики, за якої склався восьмикратний диспаритет цін не на користь сільського господарства, призвів до занепаду матеріально-технічної бази, зменшення оплати праці працівників сільського господарства, призупинення соціального розвитку села;

— врахування при ціноутворенні рівня рентабельності, а не норми прибутку, поставило галузі економіки з різним терміном обороту капіталу в нерівні економічні умови господарювання.

Тому *необхідно* на господарському рівні вжити заходів щодо підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, на основі раціональної концентрації, спеціалізації і кооперації виробництва, досягнення оптимальних розмірів господарств, ферм і комплексів, що дасть змогу застосовувати прогресивні технології на базі сучасних технічних заходів, впровадження прогресивних форм організації виробництва.

Список використаних джерел

1. *Месель-Веселяк, В. Я.* Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації у сільському господарстві [Текст; Табл.] : [довідь на Дванадцятих річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 25–26 лютого 2010 року] / В. Я. Месель-Веселяк — К. : Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки", 2010. — 57 с.
2. *Довгалюк, В. І.* Проблеми забезпечення прибутковості сільськогосподарських підприємств регіону [Текст; Іл.] / В. І. Довгалюк // Економіка АПК. Міжнародний науково-виробничий журнал. — 2011. — № 1. — С. 126–129.
3. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 2009 рік. Внутрішні дані Головного управління агропромислового розвитку Хмельницької облдержадміністрації [Текст; Табл.; Іл.]. — Хмельницький : Хмельницька обласна державна адміністрація, 2010.
4. *Саблук, П. Т.* Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період [Текст] / П. Т. Саблук // Економіка АПК. — 2008. — № 4. — С. 19–37.
5. *Саблук, П. Т.* Аграрна реформа в Україні (здобутки, проблеми і шляхи їх вирішення) [Текст] / П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров // Економіка АПК. — 2009. — № 12. — С. 3–13.

Рекомендовано до друку вченою радою
Хмельницького інституту агропромислового виробництва
Національної академії аграрних наук України
(протокол № 1 від 4 січня 2011 року)

Надійшла до редакції 31.01.2011

Довгалюк В. И., Молдован В. Г. Организационно-экономические проблемы и пути повышения эффективности сельскохозяйственного производства в Хмельницкой области

Исследованы вопросы научного обоснования реформ в сельском хозяйстве, их законодательное обеспечение и результативность работы, проанализированы отношения между отраслями экономики в целом и в сельском хозяйстве в частности, намечены пути повышения эффективности сельскохозяйственного производства за счет рациональной организации производства, специализации, концентрации и кооперирования производства.

Ключевые слова: государственная поддержка, эффективность, прибыль, рентабельность.

Dovhaliuk, V. I.; Moldovan, V. G. Organizationally-Economic Problems and Ways of Increase of Efficiency of Agricultural Production in the Khmelnytskyi Area

The questions of scientific ground of reforms are explored in agriculture, their legislative providing and effectiveness of work, analysed relation between industries of economy on the whole and in agriculture in particular, the ways of increase of efficiency of agricultural production are set due to rational organization of production, specialization, concentration and co-operation of production.

Key words: state support, efficiency, income, profitability.

